

Kamil Bałuk (Polsko)

Narozen v roce 1988, jeden z nejvýraznějších představitelů nejmladší generace polské reportážní školy. Na Vratislavské univerzitě vystudoval sociologii, nizozemskou filologii a žurnalistiku. Své texty pravidelně publikuje na stránkách reportážní přílohy *Duży Format*, která vychází v novinách *Gazeta Wyborcza* i v časopise *Przekrój*. Několikrát byl nominován na cenu Teresy Torańskiej v kategorii Mladý talent. V roce 2017 vydal svůj knižní debut *Všechny Louisovy děti* (česky 2019, přel. Michala Benešová), která pojednává o tom, co to znamená být otcem a dítětem, jaké to je mít v malé zemi dvě stě sourozenců, ale také o lékaři, který se chtěl stát bohem. Kamil Bałuk je laureát pátého ročníku stipendijního konkurzu Ryszarda Kapuścińskiego za projekt reportáží o současném Nizozemsku.

ukázkou přeložila Michala Benešová

Maaike a Matthijs potkávají boha

Maaike: „Chtěla jsem jít sama.“

Matthijs: „Já ale ne, takže jsem poprosil Maaike, abychom šli společně. A věděl jsem proč. Vešli jsme do místnosti. Seděl tam s tlustými fotoalbami.“

Vypadal trochu jako čaroděj, pohádkový troll, kolem kterého leží samé knihy. Už sám pohled na něj byl zvláštní.

Podíval se na nás, nahlas vyslovil naše jména. Maaike a Matthijs. Pak příjmení. To staré, s nímž jsme se narodili. Byl jsem v šoku – odkud ho mohl znát?

Uvedl naše datum narození i adresu. Ta už nebyla aktuální. Doplnil i směrovací číslo. Jak je to možné? Sám už jsem si ho nepamatoval. Mlčeli jsme, ale on mluvil dál: „Věděl jsem to, věděl jsem, že si ty údaje musím zapamatovat. Tak tady konečně jsem, ahoj.“

Úplně nás to vyvedlo z míry.

Objal mě tak nějak nepřírozeně. Nedělej to, napadlo mě. Zkoumavě si prohlížel naše obličej. „Hnědé oči, to souhlasí. Matthijsi, ty jsi prý ta nejmělečtější duše ze všech mých dětí.“ Pak se podíval na Maaike:

„Ale ty máš modré oči. To je zvláštní. Možná měla takové oči prababička? Úsměv ovšem poznávám, ten máš typický.“

Říkal jsem si: dobrá, začínám se cítit nesvůj. Utečeme?

Pak nám přinesli vodu a čaj.

„Hledali jste mě prostřednictvím televize, takže máte doufám radost, že jsem vás konečně zachránil,“ řekl.

„Zachránil?“

„Měli jste v životě smůlu na muže. Rozhodl jsem se přijít vám na pomoc. Konečně můžete poznat svého skutečného otce. Jste zachráněni.“

Pak začal vyprávět a nešlo ho přerušit. Byl to monolog bez sebemenší pauzy. Mluvil jen on: „Víte, pracoval jsem v bance, ale nelíbilo se mi tam, chtěl jsem se věnovat terapii reiki, teď je

ze mě mistr reiki, hledám cestu k vyšším energiím, víte, byl jsem nedávno na výstavě o paranormálních jevech, taky byste tam měli zajít, protože když jste vešli sem do místnosti, stáhl se mi žaludek, to je důkaz, že i vy v sobě tuhle energii máte.'

Došlo mi, že mě vlastně ani nezajímá, co říká.

Je tak těžké položit aspoň jednu hloupou otázku? Kdo jste? Jak se cítíte?

Čekali jste něco takového? Vypadám tak, jak jste si mě představovali?

On se ale na nic nezeptal. Bez ustání vykládal. Jednou nebo dvakrát chtěl něco vědět, ale byly to dotazy související zase jen s ním.

„Máte problémy se zuby?“

„Ano.“

„To máte taky po mně.“

Bavilo ho nás pozorovat. Tvrdil, že se mu líbí, jak vypadám, že jsem se mu povedl. Co to znamená ‚povedl‘?

Pomalu jsem začínal chápat, že se na mě dívá jako na preparát. Produkt, u kterého si poznamenává: aha, to bude tahle verze. On mezitím mluvil dál:

„Chodil jsem do školy, nelíbilo se mi tam, radši jsem se věnoval svým věcem, měl jsem rád komiksy, taky jsem měl rád svůj pokoj, měl jsem tam televizi, byla to moje oblíbená televize, babička mi vyprávěla pořád stejné náboženské příběhy, otce jsem nenáviděl, ani matku jsem neměl moc v lásce, a když mi bylo třicet čtyři, odstěhoval jsem se od nich, máma se chtěla nastěhovat k jinému muži, připadal jsem si zrazený a podvedený, věděl jsem, že už tam žít nemůžu.“

Říkal jsem si: wow, o-co-ta-dy-sa-kra-jde? Seděli jsme, beze slova ho sledovali a poslouchali. Podíval jsem se na stůl. Sáček s čajem byl ponořený do vody, ale nevylouhoval se. Není divu. Místo do horké vody jsem ho vložil do sklenice se studenou minerálkou. V dopise, který jsme od něj o týden dřív dostali, psal, že byl dárce víc než dvacet let a pokud dobře počítá, má po celém Holandsku dvě stovky dětí. Zeptal jsem se, jestli si nemyslí, že to bylo nebezpečné:

„Dělal jsi to přes dvacet let. Zplodil jsi skoro malou vesnici!“

„Vesnici plnou tvých dětí.“

„Některé ženy jezdily na kliniku z Maastrichtu, jiné z Groningenu, nebo dokonce ze Švýcarska. Ne všechny ty děti žijí na jednom místě. Nevidím v tom nic nebezpečného,“ odpověděl. „To je šílené.“

„Nevím, o čem to mluvíte. Chtěl jsem se o své sperma podělit s co největším počtem žen. Byl to můj největší sen – mít hodně dětí. Nejvíc ze všech. Být lepší než jiní muži.““

Maaike dodává: „Řekl, že muž, který má pět dětí, je pro něj lepší než ten, který má jen dvě. Netušila jsem, co odpovědět, a tak jsem mlčela. Odpovídal Matthijs.“

„Co to znamená mít? Nebudeš nás mít, na to zapomeň. Nejsme tvoje děti a nikdy nebudeme. Nebo bychom ti ještě měli říkat Stvořitel?“ „Jasně, můžete mi tak říkat,“ kývnul s radostí.“ Matthijs tvrdí, že na začátku rozhovoru si nebyl jistý, ale po těchto větách už nepochyboval.

Jeho biologický otec je naprostý blázen.

Neuvěřitelná zpráva

„Tvrдили, že dárce byl běloch. Ve skutečnosti měl tmavou kůži a trpěl Aspergerovým syndromem,“ píše v únoru 2014 jeden z belgických týdeníků. Kliniku v Barendrechtu nazývá „spermomafii“.

Přečetl jsem si článek na internetu. Tím pro mě celý příběh začal.

Informace se chytily internetové portály. Citují Sonju, která vypráví, jak byla kůže jejích dětí každý měsíc tmavší. Na internetu se dá najít spousta více či méně zdařilých překladů tohoto článku z nizozemštiny do angličtiny, lidé ho sdílejí na sítích. Čtu tam, že „holandská klinika omylem oplodnila přes pět set Holanďanek spermatem postiženého Surinamce“.

Procházím komentáře:

Tak to dopadá, když chce mít ženská dítě bez chlapa. Důsledek toho, že do Evropy pouštíme miliony černochů.

Já bych toho chlapa pověsil. Toho doktora by měli odsoudit k smrti. Jak nazvat opak eugeniky? Dysgenika? Surinam býval holandskou kolonií. To podněcuje fantazii přívrženců spikleneckých teorií.

Jeden ze čtenářů se ptá, kdo je majitelem kliniky. Kdosi mu odpovídá: Možná Židi? Jiný oponuje: Nechte toho. Zjevně je to celé výmysl.

Zpráva skutečně působí neuvěřitelně. Článek ale doprovází fotografie. Každý si tak může k příběhu připojit obličej.

Kdosi píše, že Surinamec, kterého na snímku vidíme, vypadá jako prodejce limonády pobodaný včelami. Už podle fotky je jasné, že má něco s hlavou, dodává jiný komentář.

Prohlížím si onu fotografii. Mladý muž je oblečený do pruhovaného trička, má vystrašený pohled. Jako by udělal něco, čeho lituje.

V článku dárce zdůrazňuje, že nechce zveřejnit své osobní údaje.

Na otázku, jestli ho mohou v textu označit jako Dárce A., odpovídá, že Dárce S. by byl lepší. „Jako supermuž, superhřebec,“ upřesňuje. Říká, že nemá vlastní rodinu ani děti. Dárce byl na třech klinikách dlouhá léta. Nemyslí si, že udělal něco špatného, a dodává: „Ještě dlouho díky tomu nezmizím z genetické mapy Holandska.“ V televizi sleduji reportáž, v níž vystoupil Henrik.

DOKUMENT Č. 7. ČÁST TELEVIZNÍ
REPORTÁŽE,
2014

Moderátor: „Ve spermabankách v osmdesátých a devadesátých letech spousta věcí nefungovala tak, jak měla. Zjistili to kdysi děti a dnes už dospělí lidé, kteří hledají odpověď na otázku, odkud pocházejí. Například Henrik, který byl přesvědčen, že jeho otcem je vzdělaný muž, hlava rodiny žijící v Limburku. Ukázalo se, že to celé byla lež.“

Henrik: „Toto je pas dárce, mého otce. Najdeme v něm několik zajímavých informací. Vysokoškolské vzdělání, vedoucí oddělení v bance, rád hraje šachy, má manželku a dvě děti.“

Do rozhovoru vstoupí novinářka: „To zní jako ideální otec.“

Henrik: „To ale není on. Dokument je smyšlený, můj dopis adresovaný biologickému otci se

k němu nikdy nedostal. Doktor Karbaat mi poslal fiktivní odpověď. Proč? Zjevně měl co skrývat.“

Novinářka: „V tvém životě je hodně lží, Henriku.“

Henrik: „Spousta.“

Freda, Henrikova matka: „Doktor Karbaat sliboval, že jeden dárců může zplodit maximálně šest dětí. Dárci měli mít vysokoškolské vzdělání, každý z nich měl projít zdravotní prohlídkou. Říkal, že můžu být klidná – kdyby se v rodině dárců zjistilo například i jen astma, jeho sperma nepoužijí.“

Zástupce nadace FIOM: „Henrik bohužel není výjimka. Zjistili jsme, že existuje víc dárců, jejichž údaje nesouhlasí.“ Doktor Jan Karbaat odmítl před televizními kamerami vystoupit.

Zapsal jsem si jména z článku i televizní reportáže. Než odjedu do Holandska, abych poznal Maaïke, Henrika a Sonju, prohlížím si ještě jednu fotografii muže v pruhořaném tričku – Dárců S. Co je zač? Vypadá mladě. Vznikla tato fotografie už dřív?

Nevyužil ho někdo a nezmanipuloval? Byl to on sám, člověk z imigrantské rodiny, jímž Holanďané pohrdali, kdo se rozhodl pro tak nezvyklý způsob, jak na sebe upozornit? Není to vyloučené.

Realita byla ale úplně jiná.

Tři Polovičky, z toho jedna hardcorová

Po oněch žebírkách zůstala jediná pachůť – už uplynuly tři roky a oni si mezi sebou doteď nerozdělili útratu.

Kdo komu co dluží? To už není podstatné, na polovičních sourozencích přece nešetříte. Možná to tedy není pachůť, ale spíš drobná anekdota.

Když si dnes Bjorn prohlíží fotografie z onoho večera, nevěří, že už jsou to tři roky. (Maaïčin popis na Facebooku: Vynikající večere ve městě s mými polovičními bratry, nejstaršíma „nejnovějším“, super!) Žebírka jsou velká, zabírají celý talíř.

O čem si povídají? Určitě o obchodě Media Markt. Maaïke tam pracuje a Bjorn i Henrik zbožňují elektronické přístroje a počítačové hry.

A nejspíš také o vztazích (Bjorn nemá přítelkyni, ale chtěl by), práci (pro Maaïke je tou vysněnou samozřejmě Disney) a dětech (Henrik by chtěl tři).

Henrik tvrdí, že Bjorn gestikuluje stejně jako jejich dárců. Z celé devítky je mu prý nejvíc podobný. I Bjorn si všimne podobných rysů v obličeji, možná i pohybů. Je to zvláštní, vidět v cizí osobě kousek sebe sama.

A pak dojít k závěru, že se přesto liší. Vyvedlo ho z míry, když začal Henrik vyprávět o uzdravování pomocí modlitby. O lidech, kterým dorostla noha, když se začali vroucně modlit.

Bjorn, inženýr, nemá takové exaltované historky rád. Zadíval se Henrikovi do očí. „Nevěříš tomu, že ne?“

Henrik ale odpověděl, že věří. Pro Bjorna to bylo první znamení, že jeho známost s tímto polovičním bratrem nikam nepovede.

„Jak můžeš ignorovat všechno, co neodpovídá tvé víře?!“ rozčiluje se Bjorn, když mi o setkání vypráví.

„A jak můžeš neuznávat nic, co je v rozporu s tvým ateismem?“ ptám se. Směje se, protože ví, že právě v tomhle jsou si s Henrikem podobní – oba mají radikální názory. Než se Bjorn s Polovičkami seznámil, čekal několik měsíců.

Až pak se cítil připravený. Už dřív ho přidali do své facebookové skupiny, jedno kliknutí a ohromilo ho těch osm nových lidí v jeho životě – musel dohnat mnohaměsíční diskuse, fotografie i ankety, které mezi sebou vypisují. Každá nová Polovička vyplňuje formulář: Co jsi měl dnes k snídani? Jaký je tvůj oblíbený film? A barva? Jakým autem jezdíš? Ajax, Feyenoord nebo PSV? Takové vtipné otázky, aby se lépe poznali.

Všechno analyzují, hledají podobnosti. Jsou přece příbuzní, v něčem si musejí být podobní. Téměř každý z nich měl otce, který ale rodinu opustil, ještě než byly děti plnoleté.

Mnozí z nich něco sbírali nebo sbírají – Maaiké disneyovky, Jaleesa také. Navíc stejně jako další poloviční sestra sbírá figurky sov.

Matthijs sbíral klauny a vycpaná zvířata. Bjorn má album s kartami Pokémon a seznamem všech příšerek.

Když získá novou, odškrtně si ji v seznamu. Rád by měl všechny. Říká, že má úplně přesnou představu – všechny karty musejí být ve fólii a musí se lesknout. Rozšiřovat sbírku mu pomáhá jedna z polovičních sester, která žije v jiné části Holandska. Karty mu posílala poštou už ve chvíli, kdy se znali jen přes internet a nikdy se neviděli. Někdy chodila na bleší trh jen proto, aby mohla získat nové. Konec konců poloviční bratr je poloviční bratr.

Vzhled? Několik z nich má kudrnaté vlasy a hnědé oči, to je asi nejčastější typ. Mají podobná ústa i nosy, sarkastický smysl pro humor, každou chvíli vyprávějí košilaté vtipy. Několik z nich zpívá nebo maluje. Nejsou příliš sportovně založení, mizerně běhají. Všem klukům se líbí zrzavé dívky, ale ne všem dívkám se zamlouvají zrzaví hoši.

Nemají rádi hluk, ačkoli když se sejdou, křičí a nikdo z nich nedokáže sedět na místě. Číšníci v restauracích je na to často upozorňují. Těžko najít něco, co by je spojovalo všechny. Vždycky se najde výjimka. Nekouří, kromě jedné osoby.

Většina z nich nechodí do kostela, ale Henrik ano. Smějí se, že skoro všichni mají obří palce na nohou a často musejí navštěvovat zubaře. Je ale jedna osoba, která má dokonalý chrup, jako jediná nenosila rovnátka, a dokonce i palce na nohou má menší.

Nejvíce je mezi nimi fanoušků Feyenoordu Rotterdam, převaha je ale minimální. Jsou spíš štíhlí, i když také ne všichni.

Když se víc zamyslí, přece jen najdou jednu věc, která je spojuje – suši chutná všem. To je ale trochu málo, říkají si.

Není to náhodou tak, že každý člověk má rád suši?

Uplyne další rok. Polovičky poskytnou rozhovor několika novinám, nechají se fotografovat. Po zveřejnění každého takového článku se nadaci FIOM přihlásí další dárci i děti.

Připojí se k nim tři nové osoby, je jich už dvanáct a v databázi FIOMu jsou největší skupinou dětí z jednoho dárce.

Průměrný člověk hledající prostřednictvím nadace své příbuzné nenajde nikoho, čas od

času nevlastního bratra nebo sestru. Právě na příkladu Poloviček proto Fiom precizuje své procedury. Učí se, jak pracovat s tak velkou skupinou.

Pokud testy potvrdí shodu s dárcem, získá dotyčný:

- údaje o dárci;
- údaje o jiných osobách, s nimiž má společného dárce, tedy o nevlastních bratrech a sestřích; – doplňkové informace, například fotografie nevlastních sourozenců.

Obvykle není zapotřebí dělat další testy, shoda mezi dárcem a dítětem takřka zaručuje shodu i s nevlastními sourozenci.

Pracovníci nadace vědí, že Polovičky jsou spolu v kontaktu, takže o nové shodě informují jen jednu vybranou osobu.

Zpočátku plnil roli kontaktní osoby Henrik, když se mu ale narodily děti, neměl na to už čas a nahradila ho Maaïke.

„Hardcorová Halfje“, tak jí říkají Polovičky, protože právě ona se v životě celé skupiny angažuje nejvíc. Na internetu jí neujde žádná nová informace o Polovičkách, na Googlu má nastavené upozornění. Nevynechá ani setkání s novými Polovičkami – když se ke skupině někdo připojí, Maaïke se ho snaží co nejrychleji poznat osobně.

I ostatní by se rádi setkali, ale někdy je to obtížné. Žijí po celém Holandsku – v Utrechtu, Rotterdamu, Hilversumu, Eindhovenu. Nejde vybrat jedno město, kam by to měli všichni blízko.

Maaïke často poskytuje rozhovory, chce, aby se o dětech narozených z darovaného spermatu víc mluvilo. Připojuje se k dalším skupinám, které takové děti sdružují, a bojuje za jejich práva. Dostává zprávy od jiných, kteří se ocitli v podobné situaci.

„Když na Facebooku ve zvláštní skupině pro děti dárců vidím někoho, kdo vypadá jako my, rádím mu, aby si nechal udělat testy DNA. Mohli bychom být rodina,“ říká.

Někteří jí píšou rovnou, ještě než se zaregistrují v databázi Fiomu:

Ahoj Maaïke, pomůžeš mi najít mého dárce? Ahoj Maaïke, mám pocit, že i já jsem Polovička! Maaïke, mí rodiče byli klienty kliniky doktora Karbaata, kdo ví, možná jsme příbuzní? Ihned po nalezení dárce napsala Maaïke na internetu, že čím víc toho čte a slyší o klinice v Barendrechtu, tím si je jistější, že klinika porušovala zákony.

Myslím si, že doktor Karbaat od začátku něco kul a vymýšlel.

Našla jsem svého biologického otce a nevlastní sourozence, z toho mám radost. Můj dárce má ale určité rysy, které by se daly nazvat božským komplexem. Daroval sperma víc než dvěstěkrát, Karbaat proti tomu nic nenamítal. Chování dárce bylo zvláštní, lékař byl ale tím, kdo měl stanovit hranice. Myslím, že Karbaatovi byla profesní etika ukradená.

V dopise mému biologickému bratrovi napsal, že dárce kontakt s ním odmítl, ale samotného dárce se na to ani nezeptal.

Matce jedné ze sester řekl, že je dárce z Indie, ale ukázalo se, že pochází ze Surinamu. Surinam? Fien, mladá studentka z Rotterdamu, čte Maaïčin post na notebooku rozloženém na kolenou. Okamžitě se zvedne z postele. Prohlíží si fotografii muže, kterou její matka, ještě když byla Fien malá, pověsila na zeď v pokoji.

I on byl ze Surinamu.